

ZAHRADA OČIMA (STAVEBNÍHO) ARCHITEKTA

„V zahradě velkovezíra se nachází 500 000 cibulek. Když jsou tulipány v květu a velkovezír je chce ukázat Jeho Veličenstvu sultánovi, pečlivě vyplní všechna volná místa tulipány donesenými z jiných zahrad a vsazenými do lahví. U každé čtvrté květiny postaví na zem svíčku stejně vysokou jako tulipán a pěšinky ozdobí klecemi s rozličnými druhy ptáků. Podél všech zahradních mřížoví rozmístí květiny ve vázách a všude svítí různobarevné křišťálové lampy.“

(ze zprávy francouzského velvyslance v Istanbulu, 1726)

„Ve skupině stromů na okraji hustého lesa bylo vidět komíny venkovské chalupy. Hrbolatou půdu pokrývaly chomáče jemné trávy a z ní vzlétávali do zářivého slunečního oparu skřivani. Daleko na obzoru za nespočetnými pruhy polí a živých plotů se zvedaly obrysy přesypů... Zde byla parcela, kterou si vybral.“

John Galsworthy, Sága rodu Forsytů

Původně byl v redakčním plánu tenhle článek zařazen na podzim, jenže o zahradách se dá psát nejlépe s očima právě plnými barevných zázraků přírody, jedinečných explozí Boží krásy, k čemuž je ovšem ideální takové jaro, které se předvádí v nepřekonatelné show právě nyní. Všechny zahrady teď mají zkrátka *X Faktor* na maximum... Ať už dáváme přednost rafinované zahradě v orientálním stylu či zdánlivě nevyumělkované zahradě anglické, platí pro ně slova z eseje Francise Bacona: *Zahrada vsutku přináší člověku nejčistší radost a nejvíc osvěžuje ducha. Bez ní nejsou domy a paláce nic než hrubé dílo lidských rukou.*

Nejsem architektem zahradním, můj pohled na tohle téma proto nutně omezím jen na některé reflexe, vyplývající vesměs z dobrých či méně dobrých zkušeností s dnes už běžně rozšířeným *bydlením v zahradě*. Abychom je nějak utřídili, vedme náš postup od širšího celku obytného okrsku či uličního domořadí k plotu, a dál k vlastní zahradě a jejímu detailu.

První dojem z bydlení umocní či naopak poničí už podoba ulice, obslužné komunikace vlastních rodinných domů. Velmi často je dnes více či méně pečlivě vydlážděna betonovou zámkovou dlažbou, nespíše šedou, protože tenhle odstín je nejlevnější. Skličuje mě, když se v takovém prostoru neocitne jediný strom, stromek, ani stromeček, někdy bych vzal zavděk i keřem - ale kde nic, tu nic. Jen pustota flekatého betonu, jehož šed' narušují pouze skvrny od oleje, pořád ještě sem tam vykapávajícího z českých aut. Nikdo tady nepřemýšlel o reálné obyvatelnosti takového prostoru: žádná dlažba časem nezůstane

rovná a cyklisté, invalidé na vozíku i krásné jezdkyňe na kolečkových bruslích by tu určitě raději viděli dobře provedený asfalt; všichni bez výjimky pak nějaký strom, časem poskytující útěšný stín lidem i zaparkovaným plechovým nezbytnostem, které tu bydlí s nimi, totiž autům. Za velmi rozumné proto považuji, když se parkovací místa v obytné zóně rodinných domků řeší na úkor jednotlivých soukromých parcel a nezabírají generálně uliční profil, který tak zůstává volný pro stromovou výsadbu. Nejen stání pod pergolou či garáž, ale také alespoň dva návštěvnické parkinky by měly být řešeny v rámci „zálivu“ na jednotlivém stavebním pozemku. Alej v ulici je něco tak útěšného, tak emočně silného a architektonicky důležitého, že běžná potřeba parkování našich návštěv by se měla odbyt *na našem dvorečku* úplně samozřejmě. Rozmanití inženýři a zelení mudrcové se ale dnes často vyžívají v mechanickém předepisování tzv. koeficientů zastavěnosti stavební parcely a vydláždíme-li nějakých pětadvacet čtverečních metrů pro dvě návštěvnická stání, musíme zmenšit třeba ložnici, abychom se do jimi zdeůředně stanovené 30% zastavěnosti vešli.

Také argument, že vzrostlý strom na ulici by přes míru zastínil obytnou fasádu přilehlého domu, nemůže obstát: budeme-li s takovou možností počítat, dům této situaci projekčně uzpůsobíme. Velmi pléduji za to, aby další plánovací vynález, totiž urbanistickým plánem předepsaná uliční čára, byla v takovém případě považována za méně rigidní hledisko než rozumné uspořádání domů a stromů v konkrétním místě. Přímký na plánech uspokojují potřebu řádu, avšak, řečeno s básníkem, *strom žítí bývá (naštěstí !) košatější...*

Procházíme ulicí a dostáváme se k plotu. Čím zelenější je, tím lépe. Můj oblíbený Bacon počátkem 17. století předepisuje: *Nejlepší je, ... když je (zahrada) po všech stranách obehnaná mohutně klenutým živým plotem. Klenutí necht' spočívá na dřevěné sloupové konstrukci...* Při dnešní expanzi betonových tvarovek (kdepak dřevěné konstrukce !) na oplocení či alespoň na jeho sloupky mi potřeba zakrytí takové zdi nějakou zelení přijde velmi případná. Beton poskytne oporu, krásu dodá přísavník trojcípý, růže popínavá, vistárie čínská, lunoplod kanadský, brslen Fortuneův, zimolez obecný, aktinidie význačná, plamének vlašský či plotní, svlačec opletka, ba, netrváte-li příliš na nějakém výrazném květu, i náš starý dobrý břechtan obecný (popínavý).

Pokud jde o živé ploty bez opory, byl by výčet použitelných keřů či stromů bez konce. Proto mi dovoluje osobní výběr: volím hlohyni šarlatovou (*Pyracantha coccinea*). Možná ji znal už Ezop, když psal svoji bajku *O lišce a trní*, kterou doprovodil nesmrtelnými ilustracemi Václav Hollar (vydání Ogilby, 1665): nasázíte-li si totiž hlohyně kolem své zahrady, neproleze dovnitř žádný pes, kočka či jiný netvor ze sousedství. Odradí je trny (správně kolce), které jsou 2 - 3 cm dlouhé a

velmi ostré. Keř doroste 2 - 5 m, je stálezelený, dobře snáší řez a na podzim a v zimě se můžeme těšit nejen z jeho čackých zelených lístků, odolávajících sněhu i mrazu, ale i z velmi dekorativních malviček (kdysi se z nich vařivala dokonce marmeláda), které mívají žlutou, jinde oranžovou až červenou barvu. Jejich trsy jsou na pozadí tmavozelených lístků velmi dekorativní a vydrží většinou tak dlouho, dokud je nezlikvidují ptáci. Pozoroval jsem v předloňské tuhé zimě na své zahradě invazi hejna kvíčal, vyhládlých prý ze Sibíře, a musím říci, že tisíce jednotlivých malviček zlikvidovaly v čase vskutku rekordním. Byla to opravdu úžasná podívaná v tom lednovém sychravém dni !

Postupme dále, k vlastnímu domu. Pořád dává smysl zdůrazňovat zdánlivou banalitu: aby zahrada pro způsob bydlení znamenala jasný a nezpochybnitelný přínos, musí se dům do zahrady vůbec nějak otevírat a podlaha jeho obytných pokojů, především pokoje rodinného, by neměla ležet více než 15 - 20 cm nad okolním terénem. Ani větší svah pozemku není omluvou, vždycky existují jen důvtipná či hloupá řešení. Ideální bývá, ústí-li hlavní obytné místnosti k jihu. Není-li to v konkrétním případě možné či vhodné (okna by např. mířila k příliš rušné komunikaci), je vztah zahrada - dům často opravdu komplikovanější, přesto ani v tomto případě na něj doporučuji nerezignovat. Čím jiným se ostatně liší bydlení v činžovním a rodinném domě, ne-li právě onou úžasnou možností prodloužit si bydlení ven, do zahrady či atria ?

Konečně se ocitáme na zahradě. A hned tu mám potíž: chtělo by se hovořit o tom, že by zahrada měla svým výrazem nějak reflektovat duch místa a tvářnost krajiny, zní to dobře, jenže ve většině případů stojí dnešní nový dům v satelitu na místě původního řepkového lánu. A duch místa ? Ale prosím Vás !

Máte-li ale k dispozici dva hektary pod lesem a na břehu říčky bystré jak vyplašený ostrovid, to je jiná. Sem by okolní příroda měla pronikat co možná nejpřirozeněji, vysazovat tu bambusové háje, blahočety chilské či kokosové palmy je nevkusná pošetilost: v lese pod buky přece vyrýpneme semenáček jedna radost a také skupina modřínů v rohu zahrady bude jednou vypadat nádherně. Krajina tak pocítí (a my s ní), že je u nás vítána, že jsme se tu neusadili, abychom s ní bojovali. To teprve v bezprostředním okolí domu, v rozsahu, který budeme schopni nejen udržovat, ale i dotovat vodou (bez zálivky nebude prospívat a voda také stojí čím dál více), si můžeme dopřát rafinovanější druhovou skladbu s jemnějším detailem.

Možná to někoho překvapí: funkcionalistická krychle našeho domu se může stejně dobře (nebo mizerně) vyjímat v zahradě s japonskými motivy jako v zahradě, jejímž tématem je anglický venkov v okolí Bournemouthu či rokoková produkční zahrádka z kláštera

premonstrátů. Lpět na stylové jednotě domu a zahrady nedává dnes valného smyslu. Až na výjimky, ovšem.

Při zakládání zahrady, malé nebo velké, je vždy zpočátku nutné rozčlenit plochu na jednotlivé funkční úseky. Je to stejné jako když navrhujeme dům. Nejprve musíme vědět, kde bude kuchyně a kde salon, komponovat části domu do logických, provozuschopných a jistě také půvabných vazeb; teprve pak přichází na řadu výběr nábytku a dveřních klik. A zahrada? Také tady nelze začít tím, že sem vysadíme škumpu a tam skupinu konifer. Také tady musíme nejprve vědět, kde bude celistvá plocha trávníku, kde horská loučka, skalka, meditativní partie, biotop, rafinovaně stříhané zimostrázové „sochy“, záhon s libečkem a mátou, kde kompost a skleník. Teprve pak sem můžeme nastěhovat nábytek, totiž stromy, keře, trávy, sukulenty, květiny apod. Velmi často je dnes dominantním kompozičním záměrem zahrady vykrytí pohledů ze sousedních domů a pozemků, takže se většina keřové i stromové výsadby koncentruje při samých hranicích parcely. To ovšem může narazit na nesouhlas souseda, argumentujícího stínem z vašeho kaštanovníku na jeho okurkách, či listím, které v říjnu pokryje přednostně jeho trávník.

Rafinovanosti zahrady? Zasad'te si třeba komuli Davidovu (*Buddleja davidii*). V létě, když rozkvetne, budou kolem jejích lat poletovat stovky motýlů. Jste-li na vůně, pěstujte šeříky (jen se vyhněte šeříku amurskému, který páchne jak rasův pytel) nebo *fialy*, *zvláště ty, co jsou bílé a plné a kvetou dvakrát do roka, v půli dubna a na Bartoloměje*. Francis Bacon má však ohledně vůní ještě jinou radu: *Tři rostliny zavoní nejkouzelněji - ne jako ostatní, když jdeme kolem, ale když po nich šlapeme a drtíme je nohou: bedrník, mateřídouška a máta. Proto je hojně nasázejte do cest, ať vám neujde to potěšení, když kráčíte kolem nich nebo přímo po nich...* A je to.

Důležitou součástí zahrady, jejím středobodem, jsou místa pro sezení a stolování. Plurál jsem použil úmyslně: u každé zahrady by měly existovat alespoň dvě možnosti, kam postavit stůl se židlemi, křesílko, lehátko apod., totiž poloha na slunci a ve stínu. Překvapuje mne neustále, jak různá bývá apetence jednotlivých lidí k pobytu na přímém letním úpalu: někdo se dokáže „grilovat“ celý den, jiný prchá v hrůze do stínu už v osm hodin ráno. Také v průběhu dne i roku přirozeně vznikají velmi variabilní (a započteme-li i vývoj počasí a oblačnosti často i značně diskontinuální) stavy sluneční expozice. V dobře vymyšlené zahradě bývá na všechny tyto možnosti pamatováno. V případě, že v létě začne jemně pršet, posedíme pod pergolou, krytou karbonátovými deskami, nebo v altánku. Snídáme na otevřené východní terase, nové ranní sluníčko je ideální vzpruhou pro celý den. Grilujeme nejlépe v mobilním zařízení (aby v zahradě pořád „nestrašilo“, nebude

totiž pořád tak nablýskané jako první den) na trávě (když mastnota nebo dijonská hořčice kape na dlažbu, zanechává často velmi nehezké stopy, zatímco trávnik je „bezpracně“ zamaskuje a vstřebá) dál od otevřených oken a dveří (nechceme-li cítit naše stejky v domě celý týden).

Stavby na zahradě, pergoly, altány, nejrůznější kryté grily, zahradní kuchyně atp., ale i obyčejné kůlny na skladování zahradního náčiní, jsou dílka sice drobná, většinou však nikoli nenápadná. Jako součást našeho domácího prostředí by měly být navrženy se stejnou péčí jako vlastní dům. Postavit si na zahradu boudičku z nějakého „fertigbau“ může být sice rychlé, ale většinou je to také krutě předražené, z podřadného materiálu a výtvarně pokleslé až běda. Tyto stavby a stavbičky na zahradě jsou ale dosti obsáhlým samostatným tématem, snad tedy někdy příště.

Ing. arch. Jan Rampich